

Рецензія
на монографію Вергунова Віктора Анатолійовича, доктора
сільськогосподарських наук, професора, академіка НААН, заслуженого
працівника сільського господарства України, директора ННСГБ НААН,
засновника і керівника Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки
ННСГБ НААН.

Українські аграрні студії князя В.О.Кудашева

Працюючи свого часу директором старшої на Україні Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції імені М.І. Вавилова, один з науковців УААН, ознайомившись з книжковим фондом станції, сказав мені: «Потрібно піднімати глибинні пласти аграрної науки».

І, дійсно, це так. Адже з Полтавським товариством сільського господарства, Полтавським Дослідним полем, а надалі Станцією пов'язані сотні особистостей, наукові здобутки яких родились на благодатних полтавських чорноземах. Серед них В.В. Докучаєв, О.О. Ізмаїльський, Б.П. Черепакін, В.І. Сазанов, С.Ф. Третьяков, А.Є. Зайкевич, І.Є. Овсинський та багато інших.

У 2001 році директором ННСГБ В.А. Вергуновим заснована історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Дякуючи цій серії та єдиному у світі Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки при цій бібліотеці, видано понад сотню книг, присвячених історії, особистостям аграрної науки нашої держави, написано тисячі наукових статей, захищені кандидатські та докторські дисертації.

107-е видання названої вище серії – це монографія: «Українські аграрні студії князя В.О. Кудашева» авторства В.А. Вергунова.

Монографія включає віхи біографії Володимира Олександровича Кудашева, який народився в 1846 році у селі Великі Липняги Хорольського повіту Полтавської губернії (нині Семенівський район Полтавської області).

Далі йдеться про діяльність Полтавського товариства сільського господарства, до становлення, розвитку і здобутків якого князь В.О. Кудашев має безпосереднє відношення. Адже саме на полях Кириківського дослідного поля, створеного власним коштом у Кременчуцькому повіті, князь В.О. Кудашев довів переваги раннього пару в збереженні вологи.

Автор монографії своїм глибоким аналітичним мисленням прийшов висновку стверджувати, що князь не лише знав про аграрну діяльність П.А. Кочубея в селі Згурівка Прилуцького повіту Полтавської губернії, а й на власні очі бачив під час відвідувань Згурівки і не виключно, що він міг використати окремі принципи організації господарства та методичні підходи П.А. Кочубея при створенні Кириківського дослідного поля, а також можна говорити про аграрно-наукову правонаступність, про що свідчить діяльність цього поля в питаннях збереження вологи ґрунту.

Саме тут В.О. Кудашев проводив польові досліді, поділивши 130 десятин свого дослідного поля на п'ять ділянок, де вивчав різні методи обробітку ґрунту. Він першим у світовій практиці підійшов до вирішення питання про вплив часу обробітку ґрунту на врожайність і збереження вологи.

Зроблені ним висновки, були підтверджені результатами польових дослідів у створеній пізніше мережі південних дослідних полів і насамперед – Полтавському дослідному полі. Про результати досліджень зі збереження вологи в ґрунті В.О. Кудашев доповів на засіданні Полтавського товариства сільського господарства.

Подаючи в монографії суперечки між О.О. Ізмаїльським, П.М. Дубровським і В.О. Кудашевим, В.А. Вергунов, глибоко аналізуючи результати досліджень, робить висновок, що зроблене В.О. Кудашевим вкотре підтверджує вищу ефективність мілкої обробітку ґрунту порівняно з оранкою в умовах посушливого клімату.

Цікавим є поданий Віктором Анатолійовичем матеріал щодо переписки О.О.Ізмаїльського і В.В.Докучаєва. Василь Васильович не лише особисто знав В.О.Кудашева, а й разом зі своїм учнем В.І.Вернадським обстежував у маєтку князя чорноземні долинні ґрунти. Тому в одному з листів О.О.Ізмаїльському В.В.Докучаєв лаконічно дає йому пораду: «...киньте Ви... Кудашева: дійсно, не варто займатися виправленням непоправних...».

Незважаючи на несприйняття з боку окремих діячів аграрної справи, князь В.О.Кудашев мав високий авторитет у практиків, його робочі здобутки також

визнано з боку професора П.А.Костичева, а Д.К.Квітка зробив усе можливе, щоб ідеї В.О. Кудашева реалізувати на практиці.

Автором монографії широко розкрита роль першого Полтавського губернського агронома, перебіг його життєвого шляху з тим, що, ґрунтуючись на нібито отриманих від князя В.О. Кудашева документах, не лише розкрито перипетії його протистояння з О.О. Ізмаїльським, а й надано власну оцінку позиції П.М. Дубровського – «...цього Полтавського агрономічного авторитета...» в такій ситуації, а також його робота на Полтавщині. Тим не менше, В.О. Кудашев морально і матеріально постраждав від діянь професійного вченого О.О. Ізмаїльського, до якого свідомо долучився Полтавський губернський агроном П.М. Дубровський, який за посадою мав першим підтримати його бажання експериментувати на аграрній ниві на благо дальшого розквіту Батьківщини.

Слід відмітити в цьому сенсі властиві Віктору Анатолійовичу філософсько-аналітичні уміння, показавши роль і значення наукових надбань як В.О. Кудашева, так і П.М. Дубровського для розвитку науково-освітньої агрономії Полтавщини.

Подаючи агроекономічні експерименти на Кириківському дослідному полі, автор монографії зосереджує увагу на статті князя В.О. Кудашева «З нашого досвіду про збирання урожаю хлібних рослин» та на узагальненні результатів власних досліджень за двома напрямками: наслідки скасування кріпосного права в організації збирання та подальшого догляду за скошеним хлібом та відновлення родючості ґрунтів. З приводу цього він писав: «...ми все розорали – навіть луки, де тільки це можливо, і продовжуємо орати й зараз без жодної пощади...», тоді як про відновлення родючості, особливо чорноземів, ніхто не говорить. Ця теза особливо актуальна сьогодні, коли в умовах глобального потепління розорюються сінокоси і пасовища, безповоротно знищуються агробіоценози.

З інших аграрних напрацювань В.О. Кудашева заслуговують на увагу: сортовивчення кукурудзи в умовах Полтавської губернії; його доповідь на засіданні Полтавського товариства сільського господарства «Про Міністерство

землеробства», в якій він одним із перших не лише на Полтавщині, а й в усій імперії поставив питання про створення профільного відомства для задоволення постійно зростаючих потреб суспільства в продуктах сільського господарства.

Це питання надзвичайно важливе і сьогодні в нашій державі. Розуміючи місце сільського господарства в системі продовольчої безпеки країни, тривалий час існувало до кінця непродумане Міністерство економіки, торгівлі та сільського господарства.

Важливий внесок Кудашева у розвиток вітчизняного тваринництва. У своєму маєтку він розводив коней орловської породи. Племінні тварини із його конюшні стали вихідним матеріалом для створення Дібрівського державного кінного заводу на Полтавщині. Він першим в Україні почав займатися розведенням каракульських овець.

Віктор Анатолійович показує роль В.О. Кудашева на державній службі, зокрема, Міністерстві землеробства і державних маєтностей на посаді помічника управляючого державними маєтностями Акмолінської, Семипалатинської і Семиреченської областей.

В 1901 році В.О. Кудашева призначають чиновником особливих доручень V класу при міністрі. Доручення міністра полягало в організації видання трьох друкованих офіційних періодичних часописів відомства: «Відомості Міністерства землеробства і державних маєтностей», «Землеробська газета» і «Сільське господарство і лісівництво», редактором яких стає В.О. Кудашев.

Закінчує автор монографію безплужною системою обробітку ґрунту І.Є.Овсинського – ученим-самоуком деякою мірою також пов'язаним із Полтавським товариством сільського господарства та Полтавським дослідним полем. Суть своєї розробки, як результату десятирічних досліджень, він виклав у праці «Нова система землеробства», яка увібрала в себе багато чого з розробок В.О.Кудашева.

Розширивши спектр досліджень системи землеробства І.Є.Овсинський щодо вивчення кукурудзи, сорго на зерно і зелений корм, цукрового і кормового буряка, люцерни (досліди Полтавського дослідного поля) опоненти

одночасно довели, що на врожайність краще впливає глибина оранки на 6 вершків, ніж на 2,5 вершки.

Ідею І.Є.Овсинського у 20-30-х роки минулого століття підхопили у Франції, Нідерландах, Німеччині, Великій Британії та Канаді.

Послідуючий розвиток ці ідеї отримали після появи знаменитої праці американського вченого-практика Е.Фолкнера «Безумие пахаря». Приблизно в цей час перевірили напрацювання І.Є.Овсинського академіки Т.С.Мальцев та О.І.Бараєв на землях Сибіру, Казахстану, Зауралля.

Продовженням став широкомасштабний експеримент Ф.Т.Моргуна по впровадженню ґрунтозахисної безплужної системи землеробства в Полтавській області.

І в цій історичній системі розвитку, здобутків і протиріч «вищим пілотажем» є система органічного землеробства, засновник якої – Герой Соціалістичної Праці, Герой України Семен Свиридонович Антоненко. Сорок років в приватному підприємстві «Агроекологія», що в Шишацькому районі Полтавської області, землеробство ведеться на основі природного відтворення родючості ґрунту, безплужного обробітку, відмови від хімічних засобів захисту рослин, синтетичних мінеральних добрив, одержанні екологічно безпечної продукції, охороні навколишнього середовища.

Монографія під авторством Віктора Анатолійовича Вергунова – неперевершена оповідь про князя Володимира Олександровича Кудашева, уродженця Полтавської губернії, який зробив вагомий внесок в історію дослідження глибини обробітку ґрунту, ґрунтової вологи, інших питань сільського господарства.

Питання обробітку ґрунту, нагромадження і збереження ґрунтової вологи і сьогодні залишаються затребуваними в умовах глобального потепління і дефіциту вологи.

Автор монографії з властивим йому глибоким аналітичним мисленням показав князя В.О.Кудашева як знану особистість вченого, розкрив його внесок в різні аспекти ведення вітчизняного сільського господарства.

Віктор Анатолійович творчо поєднав діяльність В.О. Кудашева з іншими багатьма вченими, які заслуговують увіковічення в подібних монографіях.

Вважаю, що дана монографія повинна стати прикладом високого служіння науці і аграрному виробництву.

Хотілося б, щоб запропоновані автором пропозиції до влади були почуті владою.

Микола Опара, кандидат сільськогосподарських наук, професор кафедри землеробства і агрохімії ім.В.І.Сазанова Полтавського державного аграрного університету, заслужений працівник сільського господарства України, заступник голови з наукової роботи Громадської спілки «Полтавське товариство сільського господарства».